

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

อหิงสา : แนวปฏิบัติระหว่างมหาตมะคานธีกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

Nonviolence: Practice between Mahatma Gandhi and Kruba Srivijaya

พระมหาอินทร์วงศ์ อิสสรภาณี, ดร. Phramaha Inhawong Issaraphanee, Dr.

พระสมุห์กิตติพงษ์ กิตติวิโส Phrasamu Kittiphong Kittiwangso

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Buddhist College, MCU

บทคัดย่อ

อหิงสาไม่เพียงแต่จะเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแบบสันติวิธี แต่ยังครอบคลุมไปถึงความรัก ความเมตตา การให้อภัย การไม่เบียดเบียนกัน การละเว้นจากการฆ่า การไม่ทำร้ายต่อตนเองและผู้อื่น แนวคิดของคานธีคืออหิงสธรรมเป็นพื้นฐานของการเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า (สัตยะ) มีเป้าหมายสูงสุดคือ โมกษะ และถือว่าการปฏิบัติตามหลักอหิงสานั้นเพื่อให้เกิดพลังที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการต่อต้านสิ่งชั่วร้าย คานธีจึงเลือกอหิงสธรรมเป็นแนวปฏิบัติในการแก้ไขและต่อต้านความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นการนำหลักศาสนาเข้าสู่หลักการเมือง แต่สำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ท่านได้ยึดเอาอหิงสธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต การใช้ชีวิตของท่านล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงความเมตตา การไม่ผูกคั้น พยาบาท การให้อภัยต่อผู้ที่กล่าวร้ายต่อท่าน อหิงสธรรมที่ปรากฏในปฏิปทาของพระครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นการนำหลักศาสนาเข้าสู่หลักการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ : อหิงสา, มหาตมะ คานธี, ครูบาเจ้าศรีวิชัย

Abstract

Nonviolence (A-hingsa) is not only a peaceful way of life. But it also covers love, kindness, forgiveness, non-violence, abstinence from killing. and not harming oneself and others. Gandhi's nonviolence concept is the basis for attaining God (Satya), with the ultimate goal being Moksha. And it is considered that the practice of nonviolence is the most powerful force against evil. Gandhi therefore chose nonviolence as a guideline to correct and combat injustice in society. It is the introduction of religious principles into politics. But for Kruba Chao Srivichai took

nonviolence as a way of life. His life reflected mercy, non-vindictiveness, and forgiveness to those who abused him. The nonviolence that appears in the practice of Phra Kruba Chao Srivijaya is the complete introduction of religious principles into the living principle.

Keywords: Nonviolence, Gandhi, Kruba Chao Srivichai

บทนำ

อหิงสาเป็นคำศัพท์ที่ค้นพบหลังจากคำว่า หิงสะ (หรือ หิงสา) เป็นคำโบราณของอินเดีย ปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์ฤคเวท (rgveda) มีรากศัพท์มาจาก หิส ธาตุ มีความหมายว่า “การทำให้เกิดความเจ็บปวด” ส่วนคำว่า อหิงสะ นั้นปรากฏในฐานะที่เป็นคำนามครั้งแรกในคัมภีร์ไถตริยสंहิตา โดยมีความหมายว่า “การไม่ทำอันตราย (non-injury) แก่ผู้บุชชาญ” (คมกฤษ อู่เต็กเค่ง, 2561 : 91-115) ส่วนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ให้ความหมายว่า “การไม่เบียดเบียนบุคคลหรือสัตว์อื่น” (พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐิปัญโญ และคณะ, 2561 : 382-392) ในคัมภีร์พระเวทได้ยกย่องอหิงสาในฐานะที่เป็นสามัญธรรมไว้อย่างสูงส่งยิ่งว่าเป็นคุณธรรมสูงสุดที่ทุกคนควรประพฤติปฏิบัติ ดังอนุศาสนบรรพแห่งคัมภีร์มหาภารตะ ว่า

“การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นศาสนาอันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นวินัยอันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นการปฏิบัติธรรมอันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นการเสียสละอันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นความสุขอันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นเป็นความสัตย์อันสูงสุด
การไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นย่อมมีคุณสูงส่งกว่าพิธีกรรมทางศาสนาทุกประการ”

หลักคำสอนเรื่องอหิงสานี้จัดเป็น 1 ในพรต 5 ประการ ได้แก่ อหิงสา, สัตยะ, อสเทยยะ, พรหมจรรย์และ อปริคคะ เป็นข้อวัตรปฏิบัติทางศาสนาที่สำคัญมาก สำหรับนักบวชจะเรียกว่ามหาพรต ส่วนคฤหัสถ์เรียกว่าอนุพรต ซึ่งจะถือปฏิบัติเหมือนกันต่างก็แต่เพียงในส่วนของนักบวชจะถือเคร่งกว่าคฤหัสถ์เท่านั้น (พระมหาสิทธิพร ขวนปัญโญ, 2561 : 14-24) จะเห็นได้ว่าหลักอหิงสาที่

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

ปรากฏในคัมภีร์มหาภารตะนั้นเป็นหลักของการคุ้มครองชีวิต เป็นสันติวิธีที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาในสังคมอินเดียก่อนพุทธกาล

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในสังคมอินเดียราว 2500 ปีก่อน ได้ประกาศพระพุทธศาสนา และหลักคุณธรรมขั้นพื้นฐาน 5 ประการ ที่เรียกว่าศีล 5 ประการแรกคือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ (ที.ปา. (ไทย) 11/86/64) ซึ่งมีความหมายรวมไปถึงการเบียดเบียน รังแก ทำให้สัตว์นั้นเกิดความทุกข์ด้วย และทรงประกาศจุดยืนต่อภัยการไม่เบียดเบียนผู้อื่นอีกครั้งในการประทานโอวาทปาฏิโมกข์ความว่า “ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ที.มหา. (ไทย) 10/90/50) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงส่งเสริมให้เกิดขึ้นเพื่อการไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้น เรียกว่า เมตตาธรรม อันหมายถึง การแผ่และการเจริญความรักด้วยจิตเสมอกันในสัตว์ทั้งหลายในที่ทั้งปวง มีวิธีแสดงออก 3 ประการ 1) การแผ่และเจริญความรักทางกาย (เมตตากายกรรม) 2) การแผ่และการเจริญความรักทางวาจา (เมตตาวาจากรรม) 3) การแผ่และการเจริญความรักทางใจ (เมตตามโนกรรม) (พระอธิการเวียง กิตติวณฺโณ, 2560 : 126-137) ในวิสุทธิมรรค สมานินิเทศ พรหมวิหารนิเทศ แสดงลักษณะของเมตตาพรหมวิหารไว้ว่า เมตตา มีอาการประพจน์เกื้อกูลเป็นลักษณะ มีการน้อมนำเข้าไป เกื้อกูลประโยชน์ในสัตว์เป็นรส มีการบำบัดความ อาฆาตเป็นปัจจุภูฐาน (อาการที่ปรากฏ) มีการเห็นสัตว์เป็นที่ชอบใจ คือไม่โกรธเคือง ไม่ขุ่นเคืองใน ขณะนั้นเป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้) มีการเข้าไปสงบความพยาบาทเป็นสมบัติ มีความเสน่หาเป็นวิบัติ นอกจากนี้เมตตายังเป็นคุณธรรมที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงโลกุตตรธรรมขั้นสูงได้ด้วย เพราะเป็นหนึ่งในอารมณ์แห่งกรรมฐาน อันยังพระนิพพานให้บังเกิดขึ้นได้ จะเห็นได้ว่า อหิงสธรรมและเมตตาธรรมมีความเป็นหนึ่งเดียวกันในรูปแบบและวิธีการปฏิบัติ โดยสาระคือการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เว้นจากการทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เป็นคุณธรรมที่มีไว้สำหรับคฤหัสถ์และนักบวชได้ปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคมเป็นเบื้องต้น และการเข้าถึงธรรมขั้นสูงต่อไป

อหิงสาได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางเมื่อมหาตมคานธีได้นำหลักนี้มาใช้ในการต่อสู้จนประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ ผู้คนทั่วโลกต่างรู้จักและยกย่องได้ในความกล้าหาญ ความเสียสละ ความอดทน มหาตมะ คานธี จึงกลายเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณในการต่อสู้อย่างสันติและกลายเป็นพลังของการสร้างสันติภาพในโลก แนวทางการปฏิบัติตามหลักอหิงसानี้ สอดคล้องกับปฏิปทาแนวทางการดำเนินชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย โดยท่านได้

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

ยึดหลักการไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ มาเป็นแนวทางการในการดำเนินชีวิตอย่างเคร่งครัด ไม่เพียงแต่การไม่เบียดเบียนผู้อื่นเท่านั้น ท่านยังได้ทำให้ยิ่งยวดขึ้นไปด้วยการให้อภัยและการช่วยเหลือ พัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจต่อการศึกษาแนวทางปฏิบัติตามหลักอหิงสาและเมตตาธรรมระหว่างมหาตมะ คานธี และครูบาเจ้าศรีวิชัย เพราะแท้จริงแล้วอหิงสาและเมตตานี้มีสาระเป็นหนึ่งเดียวกัน คือ ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแนวทางในการสร้างพลังแห่งสันติภาพในสังคมโลกต่อไป

อหิงสาของมหาตมะ คานธี

คานธี มีชื่อเต็มว่า โมหันทาส กรัมจันท์ คานธี เกิดปี พ.ศ.2412 ในแคว้นคุชราตทางทิศตะวันตกของประเทศอินเดีย เขาเติบโตมาจากครอบครัวที่อยู่ในสังคมของชาวฮินดูที่เคร่งศาสนา เรียนจบกฎหมายที่ประเทศอังกฤษและกลับมาทำอาชีพทนายความที่อินเดีย ความคิดของคานธีบางส่วนนั้นได้รับอิทธิพลจากลัทธิภิกตีสายไวษณวนิกายที่เกิดขึ้นในยุคกลางของอินเดีย ซึ่งเป็นนิกายที่ครอบครัวคานธีนับถือ โดยมีคำสอนที่ปฏิเสธการแบ่งชนชั้นวรรณะ อำนาจของนักบวชและพิธีกรรม เน้นสอนเรื่องความรักในพระเจ้าและมวลมนุษย์ที่มีความเป็นพี่น้องกัน ที่สำคัญลัทธิภิกตีสายไวษณวนิกายที่เกิดขึ้นในท่ามกลางบรรยากาศของความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองชาวมุสลิมที่เข้ามารุกรานอินเดียทางภาคเหนือ และคนพื้นเมืองผู้นับถือศาสนาฮินดูในอินเดีย ความพยายามที่จะประนีประนอมหรือความพยายามที่จะหลอมรวมความเชื่อโดยอิทธิพลของลัทธิภิกตีสายไวษณวนิกาย จึงได้กลายเป็นลักษณะสำคัญของศาสนาฮินดูในเวลาต่อมา คานธีเป็นฮินดูที่เคร่งศาสนา แต่ด้วยความมีใจเปิดกว้าง และความเชื่อในสัจธรรมหนึ่งเดียว อันเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมอินเดียสายฮินดู ทำให้คานธีสามารถพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความจริงและอหิงสาของตนเองจากการผสมผสานรวมความคิดฮินดู พุทธศาสนา ศาสนาโซณะ และคริสต์ศาสนาเข้าด้วยกัน

คานธีใช้วิธีอหิงสา (non-violence) ต่อสู้กับผู้ปกครองอังกฤษอย่างเงียบๆ เขาเป็นผู้นำชาวอินเดียทั้งประเทศทำการประท้วงอย่างสันติในปี ค.ศ.1922 และได้นำชาวอินเดียต่อต้านกฎหมายเรียกเก็บภาษีเกลือของอังกฤษในปี ค.ศ.1930 และเดินขบวนครั้งใหญ่เรียกร้องให้อังกฤษปลดปล่อยอินเดีย ในปี ค.ศ.1942 มีการก่อการจลาจลกลางเมืองจนถึงขั้นนองเลือดเกิดขึ้นในหลายเมืองของอินเดีย เหตุการณ์เหล่านี้บีบบังคับให้อังกฤษต้องทำความตกลงยอมยกอำนาจการปกครองประเทศให้อินเดีย

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

ในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1947 ซึ่งชาวอินเดียถือว่าเป็นวันประกาศอิสรภาพและวันหยุดราชการของประเทศด้วย (ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล, 2560 : 38)

อหิงสาของมหาตมาคานธีมาจากคำสอน “จาริตพรตนิยม” ของอินเดีย ซึ่งคานธีเป็นคนแรกที่นำอหิงสจาริตพรตนิยมมาใช้ในทางสังคมการเมือง โดยคานธีมีทัศนะว่าอหิงสาจะมีข้อยกเว้นไม่ได้ ความเกลียดชังนั้นไม่ว่าในเวลาและสถานที่ใดก็ย่อมผิดเสมอ คานธีได้ย้ำเตือนอยู่ตลอดเวลาว่า ให้เกลียดชังความเลวแต่อย่าเกลียดชังคนเลว เพราะทุกคนมีโอกาสกลับตัวเป็นคนดีได้เสมอ (ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล, 2560 : 42) ถ้าเราต้องเผชิญกับสงคราม หน้าที่ของเราจึงไม่ใช่การเข้าไปรวมรบ แต่คือความพยายามที่จะหยุดยั้งสงครามในทุกวิถีทาง มนุษย์ไม่อาจทำหน้าที่เป็นผู้ฆ่าผู้อื่นได้ เพราะหน้าที่ตัดสินเป็นของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น มนุษย์ในฐานะสิ่งที่มีความบกพร่องจึงไม่อาจทำหน้าที่ตัดสินมนุษย์ด้วยกันได้ ในขณะที่เดียวกันคานธีก็ยอมรับว่าการมีชีวิตอยู่โดยปราศจากหิงสกรรมโดยสมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะในการดำรงอยู่มนุษย์จะต้องเบียดเบียนสิ่งอื่นโดยธรรมชาติ แต่สิ่งที่สำคัญกว่า คือ การยึดมั่นหลักการอหิงสาโดยไม่เปลี่ยนแปลง

ด้วยการผสมผสานความคิดจากศาสนาต่างๆ ของเขา ส่งผลให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “อหิงสาเชิงบวก” ขึ้น นั่นคือ การให้ความรักต่อมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู การไม่ทำร้ายศัตรูด้วยอาวุธ การมีความรักผู้อื่น รักมนุษยชาติ และสัตว์ทั้งหลาย เป็นความรักอันบริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ เมื่ออหิงสามีหลักการต้องปฏิบัติด้วยกาย วาจา และใจในการประพฤติ มนุษย์จึงต้องฝึกหัดควบคุมตนเองโดยการตั้งปณิธานที่ดี แล้วคิด พูด และปฏิบัติตามปณิธานนั้นอย่างแน่วแน่ การปฏิบัติตนตามนัยนี้เรียกว่า การถือความสัตย์ หรือคานธีเรียกว่า สัตยาเคราะห์ โดยคานธีนำไปใช้ในการต่อต้านความอยุติธรรมต่างๆ ทางสังคมและการเมืองด้วย (หลักเมือง, ออนไลน์) อหิงสาในทัศนะของมหาตมาคานธีจึงไม่ได้มีความหมาย เพียงแค่การไม่ทำร้ายหรือทำอันตรายเท่านั้น แต่ยังมีความหมายถึง การพัฒนาความเมตตากรุณาและคุณสมบัติที่ดีอื่นๆ ของจิตใจให้มากขึ้น

ในขณะที่เดียวกันคานธีเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนย่อมมีธรรมชาติแห่งความดีงามอยู่ เพราะทุกคนคือบุตรของพระเจ้า ไม่ว่าคนๆ นั้นจะได้เคยทำสิ่งที่เลวร้ายแค่ไหนก็ตาม คนที่เลวร้ายไม่ควรถูกเกลียดชัง เขาเน้นเสมอว่า “จงเกลียดบาป มิใช่ผู้กระทำความผิด” ดังนั้น การตอบโต้การกระทำที่รุนแรงด้วยความรุนแรงจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นเลย แต่ควรเสียสละตนเองด้วยความกล้าหาญ เช่น ยอมเป็นฝ่ายที่ถูกทำร้าย เพื่อที่จะปลุกจิตสำนึกอันเป็นชาติชาติฝ่ายดีของจิตให้เกิดขึ้น เหตุที่คานธีเลือกใช้อหิงสาเพราะคานธี เชื่อว่าในส่วนที่ลึกที่สุดนั้นมนุษย์มีคุณธรรมและความจริงซ่อนอยู่ในตัว คานธีอธิบายว่าเรา

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

อาจจะเคยได้ยินคนที่ปฏิเสธพระเจ้า (God) แต่เราจะได้ยินคนที่ปฏิเสธความจริง (Truth) แม้แต่บุคคลที่เลวที่สุดหรือโง่ที่สุดก็ยังมีความจริงบางอย่างอยู่ในตัวของเขา เราทุกคนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งความจริง สากลของธรรมชาติทั้งหมด (ณัฐศิษฐ์ เดชาพิพัฒน์กุล, 2560 : 46)

หลักอหิงสาของคานธีได้ถูกเผยแพร่สู่ทุกๆ มิติของชีวิต ทั้งสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งเดิมแล้วหลักอหิงสามีลักษณะที่เป็นคุณธรรมส่วนบุคคลมากกว่าจะเป็นหลักที่สามารถนำมาใช้ในทางสังคมได้ มหาตมาคานธีได้สร้างแนวคิดเรื่อง “สัตยาเคราะห์” (มาจาก สัตยะ (satya) ความจริง ความถูกต้อง + อาเคราะห์ (agraha) ความมั่นคง ความตั้งใจแน่วแน่) ขึ้น แนวคิดนี้คือ “อหิงสาในเชิงปฏิบัติการ” หรือ “อารยะขัดขืน” โดยพยายามเน้นคำ “สัตยะ” อันหมายถึง ความจริง กล่าวคือ อหิงสาและการยึดมั่นในสัจจะเป็นเรื่องเดียวกัน สัตยาเคราะห์ จึงหมายถึง การยึดความจริงเป็นหลักการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ในสังคม โดยใช้วิธีต่อสู้แบบไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือคำสั่งที่ไม่ยุติธรรม แต่ไม่ใช้วิธีรุนแรง การยึดความจริงเป็นหลักการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม โดยใช้วิธีต่อสู้แบบไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือ คำสั่งที่ไม่ยุติธรรม (ณัฐศิษฐ์ เดชาพิพัฒน์กุล, 2560 : 44)

ในด้านของการเมืองตามหลักอหิงสาของมหาตมาคานธี “กรรมโยคี” ในภคัทคีตาถูกตีความใหม่ โดยนำมาใช้ในความหมายถึง นักเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองแทนที่ผู้ปฏิบัติ หรือนักบวชในศาสนา “พระเจ้า” “ความสัตย์” “ความรัก” ฯลฯ ถ้อยคำ ทางศาสนาเหล่านี้ได้รับการตีความให้สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคม แม้แต่สัญลักษณ์และพิธีกรรมทางศาสนาก็ถูกนำมาใช้ด้วยเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การอดอาหาร ซึ่งชาวฮินดูมักจะทำกันในการถือพรต อันเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญตบะอยู่แล้ว แต่มหาตมาคานธีก็สามารถนำมาใช้อย่างทรงพลังภายใต้พื้นฐานทางวัฒนธรรมของอินเดียเอง ความสำเร็จของมหาตมาคานธีในการใช้หลักอหิงสาในทางสังคมการเมืองคงไม่อาจวัดได้จากการได้รับเอกราชของประเทศอินเดียเท่านั้น ซึ่งมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายอย่าง รวมทั้ง ขบวนการที่ใช้ “ความรุนแรง” ด้วย แต่มหาตมาคานธีได้ทำให้เกิดทางเลือกใหม่ๆ ในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด

สรุป หลักอหิงสาของหลักของมหาตมาคานธีก่อร่างจากความเชื่อของชาวอินเดีย คือ “จารีตพรตนิยม” จากเดิมที่เคยเป็นคำสอนในลักษณะปัจเจกบุคคล ของนักพรตที่บำเพ็ญอาศัยอยู่ตามป่าเขา คานธีได้หลักการนี้มาบูรณาการให้เกิดความกว้างขวางยิ่งขึ้น คือ ถูกนำมาใช้กับการชีวิต ทำให้หลักอหิงสาของคานธีเป็นส่วนสำคัญกับชีวิตในทุกๆ ด้าน เพื่อปลูกจิตสำนึกของความดีให้เกิดขึ้นในสังคม

อหิงสาของครูเจ้าศรีวิชัย

ครูบาศรีวิชัย เกิดที่บ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในขณะที่ท่านเกิดนั้นมีเหตุการณ์ธรรมชาติวิปริต อากาศที่สว่างโล่งกลับมืดครึ้มลงไป พายุแรงพัดกระหน่ำ ฝนตกฟ้าร้องคำรามลั่น ด้วยนิมิตนี้ท่านจึงได้รับการตั้งชื่อว่า “เพื่อน” ที่แปลว่า สะเทือน, กัมปนาท และให้สวดรับการซื้อพี่ชายของท่านที่ชื่อ “ไหว” (สิงฆะ วรรณสัย, 2553 : 13)

ท่านเกิดเมื่อวันอังคาร ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 9 เหนือ (เดือน 7 ใต้) ตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2421 ปีชาล เวลาพลบค่ำ บิดาชื่อ นายควาย มารดา ชื่อ นางอุสา บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ 18 ปี ณ วัดบ้านปาง อำเภอลี้ มีครูบาชติยะ (หรือครูบาແຂ່ງແຄຣ) วัดบ้านปาง เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อ พ.ศ.2439 อายุครบ 20 ปี ได้อุปสมบท มีพระครูสุมนโณ วัดบ้านโง้งหลวง เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า สิริวิชัย (สามารถ บุณรัตน์, 2560 : 16) แต่คนทั่วไปเรียกว่า พระสรีวิชัย จากนั้นท่านก็ศึกษาและปฏิบัติครูบาชติยะโดยได้ศึกษาวิชาไสยศาสตร์อยู่กับครูบา จากนั้นจึงเดินทางไปศึกษาวิชากัมมัฏฐานที่สำนักดอยแตกับ “ครูบาอุปละ” ที่สำนักดอยครั่ง กับ “ครูบาโปธา” และสำนักดอยคำกับ “ครูบาเมธา” เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้สรุปความโดดเด่นของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ 5 ประการ คือ (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562 : 106-118)

ประการแรก คือ “ครูบาเจ้าศีลธรรม” เนื่องจากวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดของท่าน คือเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ฉ้นมือเดียว ไม่ฉ้นเนื้อสัตว์ ไม่แตะต้องเงิน ไม่สะสมวัตถุ ไม่ใช่วาจาเห็บแหนมผู้ใด เป็นผู้ถือศบารมีย่างอุกฤษฏ์

ประการที่สอง คือ “ต้นบุญแห่งล้านนา” เนื่องจากท่านเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ด้านศาสนา ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อยุคปฏิรูปการปกครองในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 ระหว่างการยืนหยัดคุณค่าของ “จิตวิญญาณล้านนา” ไม่ให้ถูกทำลายไปกับความพยายามรวมศูนย์อำนาจของทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรส่วนกลาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกฟ้องให้ได้รับโทษหรือต้องอภิกรรมทั้งหมด 6 ครั้ง เพราะถูกมองว่าท่านเป็นคนหัวแข็ง ยุ้งปลุกปั่นชาวบ้านให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐ

ประการที่สาม คือ “พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรย” เนื่องจากท่านได้สืบทอดศาสนทายาทไว้จำนวนมาก โดยเฉพาะชาวเขาชาวดอย ผู้ด้อยโอกาส ยากไร้ห่างไกลความเจริญ จากเคยนับถือศาสนาผีหรือลัทธิบูชาวิญญาณมาก่อน ให้เข้ามาสู่ร่มกาสาพุทธ

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิธีครุบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

ประการที่สี่ คือ “ครุบาหลวง” เนื่องจากท่านมุ่งมั่นที่จะประกาศพระธรรม เผยแผ่คำสอนขององค์พระศาสดาด้วยการจาริกเทศนาธรรมแก่ชาวบ้าน ทั้งชาวเมืองและชุมชนทุรกันดาร ทั้งยังจารพระธรรมคัมภีร์บนใบลานเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอีกจำนวนมากว่า 2,700 ผูก

ประการที่ห้า คือ “ครุบาทันใจ” เนื่องจากท่านเป็นผู้นำในการก่อสร้างปฏิสังขรณ์โบราณสถานถาวรวัตถุจำนวนมากมาย ทั่วแผ่นดินล้านนา มากกว่า 300 แห่ง แต่ละแห่งท่านใช้เวลาก่อสร้างอย่างรวดเร็ว ทันใจ

จากความโดดเด่นทั้ง 5 ประการนี้ ทำให้เห็นถึงพลังแห่งเมตตาธรรมของครุบาเจ้าศรีวิชัยได้อย่างชัดเจน เพราะท่านได้ช่วยเหลือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ประชาชน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและครบด้าน แม้ในยามวิกฤติในชีวิตของท่าน คือ การต้องถูกดำเนินคดีมากถึง 6 ครั้ง (เพ็ญสุภา สุขคตะ, ออนไลน์) ดังนี้

ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2453 ถูกจับผิดโดยเจ้าคณะแขวงลี (มหาอินทร์) ข้อหาอุปสมายเถื่อน ถูกกักตัววัดลีหลวง 4 คืน

ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2453 ข้อหาไม่จุดเทียนตามประเพณีทำขุ่มประตูปาร่วมเฉลิมฉลองการครองราชย์ของรัชกาลที่ 6 และไม่สำรวจบัญชีสงฆ์ ถูกกักขังที่วัดชัยมงคลหลังกาดหนองดอก อำเภอมืองลำพูน 23 วัน

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2453-2455 ข้อหาเดิมๆ ให้นายร้อยตำรวจจากเค้านามหลวงลำพูนไปจับตัวมาขังที่แจ่งอัฐารส วัดพระธาตุหริภุญชัย 2 ปี

ครั้งที่ 4 กับครั้งที่ 5 พ.ศ. 2463 โดนข้อหาว่าอ้างตัวเป็นผู้วิเศษ เป็นผีบุญ เป็นขบถ ครั้งที่ 4 ถูกเรียกตัวมาลำพูน แต่ศิษยานุศิษย์ยกกองทัพธรรมมาปกป้องกว่าหลายพันชีวิต ทำให้ครั้งที่ 5 คดีต่อเนื่องต้องถูกส่งไปเชียงใหม่ และกรุงเทพ ถูกเพิ่มข้อกล่าวหาอีกรวม 8 ข้อ

ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2478-2479 ข้อหาปลุกปั่นยุยงพระสงฆ์ทั่วล้านนา ตั้งตัวเป็นเจ้านิกายใหม่ ตัดไม้ทำลายป่า และต้องโบราณสถานโดยไม่ขออนุญาตกรมศิลป์

แม้จะต้องโทษถึง 6 ครั้ง แต่ครุบาเจ้าศรีวิชัยก็ยังเลือกใช้เมตตาธรรมหรือหลักอหิงสาธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างไม่หวั่นไหว ท่านเลือกทางเดินที่ระลึกถึงสันติมากกว่าการปะทะให้เกิดความรุนแรงเสียหาย ดังอมตวาจาของท่านที่หลวงศรีประกาศได้บันทึกไว้ในเอกสารที่ชื่อว่า ประวัติถนนวนั้น ดอยสุเทพ ความว่า

“...ท่านปรารภกับข้าพเจ้าว่า ที่ถูกมากักขังนี้อาจเป็นเพราะผิดประเพณีก็ได้

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

การทำถนนไม่ใช้กิจของพระ ส่วนการสร้างเจดีย์วิหารอันเกี่ยวกับวัดมากมาย
ก็ไม่เคยมีเรื่อง ถ้าได้กลับไป จะไม่เข้าไปในเขตเมืองเชียงใหม่อีกต่อไป จนกว่า
น้ำในลำแม่ปิงจะไหลขึ้นเหนือ...”

จากคำกล่าวนี้ ทำให้เห็นว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย แม้คำกล่าวจะมีรสของความขุ่นเคืองใจอยู่บ้าง แต่ท่านก็ยังมองว่า การที่ท่านต้องคดีนี้เป็นเพราะท่านทำผิดประเพณีเสียเอง คือการที่พระไปนำชาวบ้านทำถนนนั้นเป็นการทำนอกกิจของสงฆ์ ท่านเปรียบเทียบกับตัวท่านเองว่า กรณีที่ท่านไปสร้างวัดวาอาราม เสนาสนะนั้นไม่ได้ถูกฟ้องร้องเป็นคดีความอะไรเลย เพราะนั่นเป็นหน้าที่ของพระโดยตรง มุมมองเช่นนี้เป็นมุมมองที่มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยหัวใจโพธิสัตว์อย่างแท้จริง เพราะท่านไม่ได้มองว่าท่านถูกกลั่นแกล้งจากใครเลย ทั้งยังเลือกวิธีที่จะหลีกเลี่ยงความรุนแรง ปลีกตัวออกจากความขัดแย้งนั่นเอง คือ “จะไม่เข้าไปในเขตเมืองเชียงใหม่อีกต่อไป” และท่านก็ไม่กลับมาเหยียบแผ่นดินเชียงใหม่อีกเลยจนถึงมรณภาพใน พ.ศ. 2481

ปฏิปทาแห่งการไม่เบียดเบียนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่โดดเด่นอีกประการหนึ่ง คือการที่พระศรีวิชัยไม่ฉนเนื้อ สาเหตุที่ท่านไม่ฉนเนื้อสัตว์นั้นเริ่มต้นเมื่อท่านอายุ 26 ปี ขณะกลับมาอยู่ที่วัดบ้านปาง มีวันหนึ่งท่านได้ฉนจิ้งจก (หรือหมูส้ม) เป็นเหตุให้ท่านอาพาธอุจจาระร่วงและอาเจียนด้วย วันหลังต่อมาเมื่ออาการอาพาธดีขึ้น ท่านได้ทดลองฉนอีกครั้ง อาการอาพาธก็กลับมาเหมือนเดิม ท่านจึงงดฉนเนื้อสัตว์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา หลวงอนุสารสุนทร ได้ถามครูบาเจ้าศรีวิชัยเรื่องที่ท่านไม่ฉนเนื้อสัตว์ ท่านตอบว่า “เราเบื่อเนื้อสัตว์ จึงฉนไม่ได้” (สิงขะ วรรณสัย, 2553 : 17) คำว่า “เบื่อ” ในที่นี้หมายความว่า เป็นพิช เช่นคำว่า เห็ดเบื่อ หมายถึง เห็ดพิช ด้วยปฏิปทางดฉนเนื้อสัตว์นี้ ทำให้คณะศิษย์สายครูบาเจ้าศรีวิชัยงดฉนเนื้อสัตว์มาจนถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นแนวทางของการไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น จะเรียกว่า เมตตาหรืออหิงสาก็นัยความหมายเดียวกัน

บทสรุป

มหาตมะ คานธี และครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่มีอายุอยู่ในช่วงเดียวกัน โดยมหาตมะ คานธี เกิดก่อนครูบาเจ้าศรีวิชัย 9 ปี ทั้งสองได้รับอิทธิพลทางความคิดเกี่ยวกับอหิงสา คือความไม่เบียดเบียนต่อผู้อื่นในบริบทสังคมเดียวกัน คือ วัฒนธรรมอินเดีย โดยที่คานธีได้สืบสานแนวคิดเกี่ยวกับอหิงสาจากคัมภีร์พระเวทของศาสนาฮินดู ได้ยึดมั่นในหลักการต่อสู้แบบสันติวิธีที่เรียกว่า สัตยาเคราะห์ หรือ อารยะขัดขืนขึ้น โดยมีหลักการคือ ไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ จน

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักต่อสู้โดยสันติและเป็นผู้จุดพลังแห่งสันติวิธีในโลก ส่วนครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับบอหิงสาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักเมตตาธรรม จากปฏิบัติตลอดชีวิตของท่านได้สร้างคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก แม้ในยามที่ชีวิตประสบกับวิกฤตต่างๆ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ใช้ขันติธรรมและเมตตาธรรมมาโดยตลอด เลือกที่จะยุติปัญหาต่างๆ ด้วยแนวทางของสันติวิธี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและอีกส่วนนั้นเป็นเพราะน้ำใจอันหนักแน่นของท่านในอันที่จะสร้างประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก จึงนับว่าทั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยและมหาตมะ คานธี เป็นผู้ที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นบุคคลต้นแบบระดับโลกในด้านการใช้อหิงสธรรมหรือเมตตาธรรม

ปัจจุบันสังคมมีความขัดแย้งกันมากขึ้นเรื่อยๆ จนนำไปสู่การต่อสู้ มีการเข่นฆ่าเกิดขึ้นทุกวัน ทั้งในระดับสังคมเล็กๆ เช่น ชุมชน หมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศและระหว่างประเทศ บริบททางการเมืองของหลายประเทศทำให้เกิดการประท้วง ต่อสู้ ล้มตายของประชาชน ทั้งหมดล้วนเกิดจากความขัดแย้งที่มุ่งเอาชนะด้วยกำลังการต่อสู้ การเผชิญหน้าและการปะทะกันอย่างรุนแรง แต่เมื่อพิจารณาถึงความสูญเสียที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความตระหนักในอันที่จะต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยความสงบหรือสันติวิธี เพราะชัยชนะที่ตั้งอยู่บนความสูญเสียไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเลย ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ตอนหนึ่งว่า “จะมีประโยชน์อะไรที่จะทนงตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองซากปรักหักพัง” ทางออกของการสูญเสียก็คือการต่อสู้ด้วยสันติวิธีหรืออหิงสธรรม จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- คมกฤษ อู่เต็กเค่ง. (2561). “อหิงสา” สันติวิธีในกระแสธารภูมิปัญญาอินเดีย. *วารสารสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์*. 44 (3), 91-115.
- ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล. (2560). ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะคานธี. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาสันติศึกษา)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพิสิฐ วิสิฐวิบูลย์ และคณะ. (2561). อหิงสธรรมกับการสร้างสันติภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 6 (1), 382-392.

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤติโลก”
 (The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

พระมหาสิทธิพร ขวณปัญโญ. (2561). การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องอหิงสาในปรัชญาเซน กับเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*. 3 (2), 14-24.

พระอธิการเวียง กิตติวัฒนโธ. (2560). เมตตา : ในฐานะเครื่องมือเพื่อความปรองดองแห่งชาติ. *วารสาร มหาคุหาศสาร*. 8 (2), 126-137.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นบุคลิกลสำคัญของโลกต่อองค์การยูเนสโก. *วารสาร มจร. ตรีภุมชัยปริทรรศน์*. 3 (2), 106-118.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (5 พฤษภาคม 2566). หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชมณฑลพายัพ กับการย้ายคดีอหิงสาคครูบาเจ้าศรีวิชัยจากลำพูนสู่เชียงใหม่-กรุงเทพ (1). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://www.matichonweekly.com/column/article_42444.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หลักเมือง. (5 พฤษภาคม 2566). *หลักการอหิงสาของมหาตมะคานธี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://lakmuangonline.com/?p=4020>.

สามารถ บุญรัตน์. อารยธรรมวิถี 4 ครูบา : แนวคิดและกระบวนการพัฒนาสังคมในจังหวัดลำพูน. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

สิงฆะ วรรณสัย. (2553). *สารประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา*. พิมพ์เนื่องในโอกาสงาน “11 รอบครูบาฯ 11 มิถุนา 53 ไหว้สาปารมี 132 ปี ครูบาศรีวิชัย”. ลำพูน : สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน.